

Ribe amts 2. valgkreds

Folketingsvalg 1848-1915

Af Verner Bruhn

I 1830'erne og 1840'erne voksede den politiske liberalisme frem i Danmark mens landet så småt var på vej mod en økonomisk og social strukturændring. Sammen med liberalismens krav om borgelige frihedsrettigheder og folkestyre voksede den nationale bevægelse med sin interesse for problemerne omkring Slesvig og Holsten til den såkaldte nationalliberalisme. I 1840'ernes sidste år kulminerede begge bevægelser, den politiske liberalisme med martsministeriet i 1848 og den nationale med 1. slesvigske krig 1848-50. Midtvejs i krigen blev Danmarks Riges Grundlov underskrevet den 5. juni 1849. Med grundlovens folkestyre blev borgerne til vælgere - i hvert fald mænd over 30 år med »egen dug og disk«. Landet blev delt i valgkredse, hvor de mænd der på tinge skulle repræsentere folket, blev valgt efter reglerne i valgloven.

Den 5. oktober 1848 blev vælgerne i Ribe amts 2. kreds for første gang kaldt til valg for at udpege et medlem til den rigsforsamling der skulle skrive den første grundlov. Vælgerne mødtes i Hjerting hvor fire kandidater fremstillede sig: gårdejer Nis Hansen Christensen, »Store Holt«, Ansager, der blev anbefalet af »flere mænd i bemeldte sogn«, herredsfoged C. M. Crone fra Varde, stiftsprovst J. B. Daugaard, Ribe, og gårdejer H. Chr. Nielsen, Tranberg, Årre, der var medlem af amtsrådet.¹ Deres stemmetal blev henholdsvis 10, 157, 12 og 190, i alt 369 afgivne stemmer af et vælgertal på 651 - en stemmeprocent på 56,6%.² Derefter samledes man i krostuen for at få en kaffepunch - når man nu alligevel var kommet af sted!

Året efter vedtoges grundloven og det første ordinære rigsdagsvalg blev udskrevet til afholdelse i december 1849.

Valgkredse

Danmark blev ved grundlovens gennemførelse delt i 100 valgkredse der hver valgte et medlem, det var tilstræbt at der skulle være ca. 14.000 indbyggere pr. kreds, men på grund af den spredte befolkning i Vestjylland blev der taget særlige hensyn så disse kredse ikke geografisk blev alt for store. Ribe amt havde i 1850 i alt 62.333 indbyggere,³ men delt i fem kredse. 1. kreds Varde omfattede amtets nordlige del, 3. kreds Ribe den sydlige del af det nuværende amt, 4. kreds Bække samlede om sig den østlige del, og 5. kreds Bredebro omfattede en række sogne i det nuværende sønderjyske amt som blev afstået efter krigen 1864, hvorefter antallet af kredse formindskedes til fire.

Kort over Ribe amts 2. kreds 1848-1915.

2. kreds Hjerting omfattede følgende sogne: Ansager, Øse-Næsbjerg, Starup, Grimstrup, Nykirke, Fåborg, Åstrup, Årre, Sneum-Tjæreborg, Bryndum-Vester Nebel, Jerne-Skads, Alslev-Hostrup, Guldager og Sønderho og Nordby på Fanø. Foruden hele Skads herred altså også Ansager i Øster Horne herred og Åstrup sogn i Gørding herred.

Ved den nye valglov efter grundlovsændringen 1866 blev der ikke ændret ved disse grænser, og heller ikke revisionen af valgkredsen i 1894 berørte Ribe amt.⁴

Valget foregik kun ét sted i kredsen - på det udpegede valgsted. Den ordning som er gældende i dag og som giver vælgerne lejlighed til at afgive deres stemme på afstemningssteder i hvert større boligdistrikt, kendtes ikke; vælgerne måtte begive sig til valgstedet, selv om der var langt, hvis de ønskede at gøre deres indflydelse gældende.

Valgstedet var som nævnt Hjerting, men allerede i 1867 blev det flyttet til Strandby, i 1876 blev det flyttet til Esbjerg⁵ der som hurtigt voksende by dominerede befolkningsmæssigt. I alle årene har valgstedet altså ligget vestligt i kredsen, og derved favoriseredes naturligvis vælgerne nær valgstedet i forhold til vælgerne i de østlige sogne. I 1901 blev det tilladt beboerne på en ø at oprette et særskilt afstemningssted og fannikkerne var derefter fri for at tage turen til Esbjerg.⁶ Ordningen hjalp ikke beboerne i Ansager og Åstrup som de fjernestboende; for dem var deltagelse i valghandlingen på det nærmeste ensbetydende med en dagsrejse.

Valgordningen

Valghandlingen var meget enkel; på valgdagen mødte vælgerne op på valgstedet hvor kandidaten eller kandidaterne blev præsenteret og eventuelt fremsatte nogle korte bemærkninger, hvis ikke de nøjedes med at lade sig anbefale af en lokal stiller. Derefter stemtes ved håndsoprækning, og valgbestyrelsen foretog et skøn over hvem af kandidaterne der var flertal for. Hvis der kunne være tvivl om flertallet kunne en

Holsten. Fjerd af Holmsland, 1. af Holmsland
 Udsnit af Valgprotokollen fra valget 1873 med kandidaternes navne og deres
 stillere. I anden linie: Skolelærer Fjord af Holmsland, i midten: Gårdejer Ter-
 kild Nielsen af Andrup.

Holsten. Fjerd af Holmsland, 1. af Holmsland
 Udsnit af Valgprotokollen fra valget 1873 med kandidaternes navne og deres
 stillere. I anden linie: Skolelærer Fjord af Holmsland, i midten: Gårdejer Ter-
 kild Nielsen af Andrup.

Holsten. Fjerd af Holmsland, 1. af Holmsland
 Udsnit af Valgprotokollen fra valget 1873 med kandidaternes navne og deres
 stillere. I anden linie: Skolelærer Fjord af Holmsland, i midten: Gårdejer Ter-
 kild Nielsen af Andrup.

Udsnit af valgprotokollen fra valget 1873 med kandidaternes navne og deres
 stillere. I anden linie: Skolelærer Fjord af Holmsland, i midten: Gårdejer Ter-
 kild Nielsen af Andrup.

af de andre kandidater inden 15 minutter forlange skriftlig
 afstemning. Denne foregik på den måde at hver vælger med-
 delte valgbestyrelsen hvem han ønskede at stemme på, og
 kandidatens navn blev så tilføjet på listen ud for vælgerens
 navn. Efter valgloven i 1867 kunne 50 tilstedeværende vælge-
 re begære »navnlig afstemning,«⁷ dvs. skriftlig afstemning,
 men stadig på den måde at vælgerne meddelte valgbestyrel-
 sen hvem de ville støtte. Disse valglisten blev ofte efter valget
 afskrevet af partiforeninger og der var således ikke tale om
 hemmelig afstemning. Dette forhold kunne give anledning
 til valgtryk, men ordningen gjaldt helt til 1901 hvor hemme-
 lig afstemning blev indført og samtidig afskaffedes valg ved
 håndsoprækning.⁸ Hvis der kun var opstillet én kandidat var den
 pågældende valgt ved kåring, hvis valgbestyrelsen skønnede
 at over halvdelen af de fremmødte stemte for kandidaten.

I hver valgkreds var valgets praktiske tilrettelægning og

dets korrekte gennemførelse lagt i hænderne på en valgbestyrelse der blev udpeget af de forskellige sognes forstanderskaber, senere sogneråd, og af købstædernes byråd. Denne valgbestyrelse skulle også føre valgbogen i den pågældende kreds.

Valgbogen for Ribe amts 2. valgkreds er en almindelig folioprotokol hvoraf 75 af de 140 sider er beskrevet. De første 32 sider er upaginerede hvorefter resten er pagineret fra 33 og fremefter. På den første side findes en påskrift der meddeler, at protokollen efter at den »dags dato er bleven gennemdraget med snor og forsynet med Esbjerg borgmesterkontors segl . . . autoriseres til valgbog . . .«. Påskriften er dateret den 2. april 1901 og er underskrevet af borgmester J. Lyngbye; i mere end 50 år har valgbogen således været ført uden snor og segl, men J. Lyngbye har altså følt sig nødsaget til ved det første valg han ledede efter sin udnævnelse til borgmester at få sat skik på en sådan efterladenhed.

I valgbogen er indført i alt 38 optegnelser; den første fra oktober 1848 vedrører det omtalte valg af et medlem til den grundlovgivende forsamling, og den sidste fra 11/12 1916 omhandler folkeafstemningen om salget af De vestindiske Øer. To optegnelser - den 5/3 1864 og den 30/5 1865 - drejer sig om valg til Rigsrådets folketing; de resterende 34 vedrører alle valg til folketinget - 31 almindelige valg og 2 suppleringsvalg i 1853 og 1887 - og endelig i forbindelse med omvalget i 1853 en klagesag over valgets afholdelse (se herom senere). I alt har vælgerne været kaldt til valg 38 gange i de 68 år valgbogen spænder over, hyppigst i årene 1852-55 hvor der afholdtes syv valg. I tiåret 1850-60 var der i alt otte valg, i 60'erne syv valg, hvorimod der var mere ro i 70'erne med fire, i 80'erne med fire og i 90'erne med fem valgbehandlinger. Fra 1901-15 var der valg syv gange.

Valgbogen indeholder for hvert valg de formelle oplysninger om valgbestyrelser, kandidater m.v. og stillerlisterne. Der var ikke faste regler for antallet af stillere udover at der skulle være mindst én. Først med valgloven af 1901 fastsættes det

maksimale antal stillere til 25. Ved de første valg havde kandidaterne blot en enkelt eller et par stillere, indtil 1866 havde ingen kandidat mere end fem stillere; ved de følgende valg stiger antallet til 12-25, og i 1887 har de tre kandidater 168 stillere tilsammen, ved suppleringsvalget har de to kandidater i alt 164 stillere. I 1895 kulminerer antallet med i alt 314 navne. Sorteres stillerne efter erhverv dominerer gårdejere, og præster og lærere er repræsenteret i hele perioden. Midt i 1860'erne dukker de første handlende op og håndværkerne er første gang på listen midt i 70'erne. Liberale erhverv som læger og advokater optræder i 1887 og 90 og derefter; på samme tid kommer fiskere og arbejdere med. Af de i alt knap 2.000 navne som stillerlisterne rummer, er ca. 1200 gårdejere, knap 200 tjenestemænd eller embedsmænd og ca. 350 selvstændigt næringsdrivende. Af arbejdere er der i alt 67, heraf ca. 50 ved valgene 1890 og 1892, før Socialdemokratiet stillede op.

Kandidater og valgte

Som det ses af oversigten var kåringsvalg hyppige i den første snes år. Fra 1849 til 1869 valgtes rigsdagsmanden ved kåring 10 gange af de 15 valg i perioden; fra 1872 til 1901 var der kun kåring tre gange ud af 14 valg, ved valget af Hviid i 1884, og Bluhmes kåring i 1898 og 1901. I begge tilfælde var der tale om særlige lejligheder. I 1898 havde Esbjerg efter flere års ventetid fået købstadrettigheder og Bluhme havde i denne sag været overordentlig virksom. Loven om købstadværdigheden blev vedtaget d. 17. marts⁹ og underskrevet af kongen d. 19. Bluhme red på en begejstringsbølge og hans kåring tre uger senere var næsten en del af festlighederne i anledning af lovens vedtagelse. I 1901 var kåringsvalg afskaffet men da Bluhme var eneste kandidat valgtes han uden afstemning. Også i 1915 var der kun én kandidat nemlig M. N. Slebsager; når Socialdemokratiet ikke opstillede ved dette valg skyldtes det at der var tale om et bekræftelsesvalg i

anledning af den forestående grundlovsreform. Esbjergkredsen udgør ikke noget særsyn med hensyn til kåring; i perioden 1849-69 var der ikke noget folketingsvalg i landet hvor ikke mindst en tredjedel af valgene afgjordes ved kåring. I 1855 var der f.eks. kåring i 84 af de 101 kredse, i 1866 i 53 kredse.¹⁰ Efter valget i 1854 blev alle valg i kredsen afgjort ved kåring indtil valget 7/6 1864; Esbjergkredsen er dog heller ikke her påfaldende stilfærdig, i Viborg afgjordes således samtlige valg fra 1849 til 1872 ved kåring.¹¹

Folketingsmænd 1848-1915

Tabel 1

Listen anfører de valgte erhverv på valgtidspunktet; tallene yderst til højre angiver den pågældendes funktionstid.

Gårdejer H. Chr. Nielsen, 1848-49	genvælges ikke	8 mdr.
Embedsmand C. M. Poulsen, 1849-53	genopstiller ikke	3 år 3 mdr.
Professor Fr. Schiern, 1853	genvælges ikke	3 mdr.
Pastor J. S. Schade, 1853	nedl. mand.	6 mdr.
Byfoged Hother Hage, 1853-61	genopstiller ikke	7 år 7 mdr.
Kaptajn S. Ankjær, 1861-64	genvælges ikke	3 år
Proprietær J. H. Jespersen, 1864-66	genvælges ikke	2 år 4 mdr.
Godsejer E. E. Rosenørn, 1866-69	genopstiller ikke	2 år 11 mdr.
Lærer C. J. Fjord, 1869-76	genvælges ikke	6 år 7 mdr.
Lærer A. Hviid 1876-87	genvælges ikke	10 år 9 mdr.
Sagfører J. L. Hansen, 1887	nedl. mand.	7 mdr.
Godsejer H. E. Bluhme, 1887-1909	genopstiller ikke	21 år 8 mdr.
Skolebestyrer M. Slesbager 1909-15	vælges i Guldager til 1932	(23 år)

I alt har 13 mænd repræsenteret kredsen på tinge (inkl. den grundlovgivende forsamling) i disse 76 år. Længst har Bluhme haft mandatet - i over 21 år, Hviid i knap 9 år og Hage i godt 7 år. Seks af de tretten har kun siddet i én periode.

Kandidater og valgte efter hjemsted

Tabel 2

	Ribe amt	Øvr. Jyll.	Øerne (u. Kbh.)	København	I alt
Kandidater	24	6	2	4	36
heraf valgt	4	4	2	3	13

Bortset fra H. C. Nielsen i den grundlovgivende rigsforsamling 1848 og pastor J. S. Schade i 1853 blev kredsen først repræsenteret af en lokal repræsentant i 1864, da proprietær J. H. Jespersen, Endrupholm, blev valgt. Da han faldt ved valget i 1866 kom der først i 1909 med M. N. Slebsager, Vejen, atter en lokal repræsentant fra amtet ind. Der har derimod ved de fleste valg været opstillet lokale kandidater, kun ved fem valg har en lokal undladt opstilling. Redaktør J. P. Sundbo, Esbjerg, opstiller fra 1903, men før ham har kun én mand fra Esbjerg by forsøgt sig, nemlig hotelejer H. Wulff-Petersen i 1879.

Indtil 1876 var alle valgte Højremænd, enten klart Højre eller som Fjord »nærmest Højre«.

Kandidater og valgte efter erhverv

Tabel 3

	Gods- ej.	Gård- ejere	Emb.* mænd	Lære- re	Præst- er	Offi- cerer	Lib. ethv.	Selvst. nær.dr.	Andre	I alt
Kandidater	3	12	5	4	3	2	4	2	1	36
heraf valgt	3	1	3	3	1	1	1	0	0	13

*) herunder professorer.

I den første snes år - til 1869 - domineres repræsentationen af godsejere og embedsmænd: tre godsejere, tre embedsmænd, heraf to dr. phil.'er og en cand. jur., en præst og en officer. Lærerne der overalt markerede sig stærkt i datidens politik besætter tilsammen over 23 år: Hviid og Fjord fra 1869 til 1887 og derefter Slebsager fra 1909. Trods det at Ribe amt er et udpræget landboområde lykkes det blandt de 12 kandidater fra gårdejerstanden kun H. C. Nielsen at sidde på tinge et enkelt år 1848-49.

Ingen af Esbjergkredsens folketingsmænd har placeret sig markant i tinget, enkelte endog meget stilfærdigt. F.eks. tog H. C. Nielsen i den grundlovgivende rigsforsamling overhovedet ikke ordet i sin valgperiode og Schiern kun en enkelt gang.¹²

*Hother Hage.
Kredsens
folketingsmand
1853-61.*

Af de mere kendte navne må Hother Hage som repræsenterede kredsen fra 1853-1861 nævnes. Han havde været medlem både af stænderforsamlingen og af den grundlovgivende rigsforsamling og tidligere siddet i folketinget for Århus amts 2. kreds. Efter at have opgivet Esbjergkredsen var han med få undtagelser valgt til 1873 på Møn, Lolland og Sjælland. Af uddannelse var han cand. jur. og fra 1859 byfoged i Stege og herredsfoged på Møn. Fra sin studentertid var han nationalliberal og stærkt knyttet til Orla Lehmann, efterhånden blev han mere konservativ. Han var medlem af og i en periode formand for finansudvalget og medlem af udvalget vedrørende grundloven 1866, også en ministerpost blev ham tilbudt som han dog afslog. Han var en meget flittig skribent der har

udgivet en række juridiske og politiske skrifter, og han var også en flittig foredragsholder. I de otte folketingssamlinger han repræsenterede Esbjerg havde han ordet 108 gange,¹³ oftest i forbindelse med forfatningsspørgsmål. Hage der var født 1816 døde i 1873.

Stephan Ankjær (1820-92) repræsenterede kredsen fra 1861-64 og blev ikke genvalgt. Han blev senere valgt i Viborg men trak sig ud af politik da han i 1876 blev udnævnt til general. En politisk modstander, venstremanden N. Hansen, udgav anonymt i 1863 en samling personskitser af folketingsmedlemmer¹⁴ og skildrer Ankjær som en mand »af Middelhøjde, meget korpulent, med en uforholdsmæssig stor Mave, har tyndt, blondt Haar, en høj Pande, Øjnene skjult af et Par Brillor, temmelig svært Skjæg af samme Kouleur som Haaret . . .«

Den første lokalt bosatte folketingsmand blev kammerråd J. H. Jespersen fra Endrupholm, født 1812. Jespersen havde en lang fortid i kommunalpolitik og tre års folketingsarbejde på Fyn bag sig, da han i 1863 købte Endrupholm og fra 1864 lod sig vælge til folketinget. På rigsdagen gjorde han sig ikke bemærket, men mere i landbrugsfaglige arbejder ligesom han i 11 år var formand for V. Nykirke sogneråd. I 1875 flyttede han til Frederiksberg hvor han døde 1884.

Tabel 4

Antal perioder for rigsdagsmedlemmerne

6 medl. sidder i 1 periode	(Nielsen, Schiern, Schade, Ankjær, Rosenørn, Hansen)
1 medl. sidder i 2 perioder	(Poulsen)
1 medl. sidder i 3 perioder	(Fjord)
3 medl. sidder i 4 perioder	(Hage, Jespersen, Slesbager*)
1 medl. sidder i 5 perioder	(Hviid)
1 medl. sidder i 8 perioder	(Bluhme)

* Slesbager flytter efter 1915 til Guldagerkredsen og genvælges.

Ernst Emil Rosenørn (1810-94) som havde mandatet fra 1866-69, havde i ni år været valgt i Varde, og fra 1879 til sin

død sad han i landstinget som kongevalgt medlem. Han ejede et par gårde i Nørrejylland og var fra 1870-83 overpræsident i København. Han havde en række tillidsposter i begge rigsdagens kamre og var 1869-70 kirke- og undervisningsminister i ministeriet C. E. Frijs.

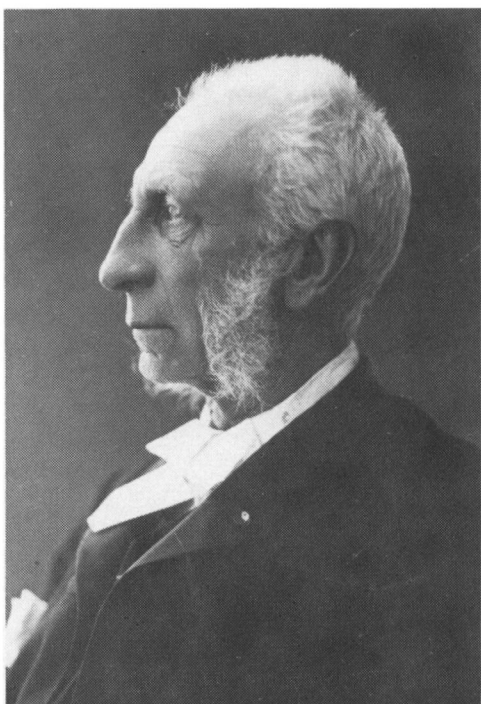
C. Fjord (1822-79) bevarede mandatet i næsten ti år. Han blev første gang valgt i Ringkøbing 1864-66. Han blev af Venstre karakteriseret som »jævnt begavet, tager sjældent Ordet og hører i det hele til dem, der gaae temmelig ubemærket og passe deres Dont«. ¹⁵ Han var hele sit liv lærer i Gammelsohn på Holmsland og var direktør for Ulfborg Hind Herreders Brandforsikring i en menneskealder. Han var stærkt optaget af brugsforeningstanken og tog ofte ordet i Folketinget når love om brugsforeninger var på dagsordenen, ligesom han var formand for brugsforeningen i Ringkøbing. C. Fjord var i øvrigt en bror til videnskabsmanden N. J. Fjord.

I 1876 vandt lærer Albrecht Hviid mandatet og beholdt det til 1887. Hviid var født 1843, fik lærereksamen i 1862 og var til 1882 lærer i Odder. Siden levede han i København som bogtrykker, bogudgiver og redaktør af forskellige tidskrifter. Hans eneste politiske arbejde var repræsentationen i Esbjerg og han forsøgte ikke siden at genopstille. Han døde i 1931.

Hans valg blev mødt med begejstring af Venstre, men hans drejning mod den radikale Høruplinje gjorde ham upopulær i Det forenede Venstre. »Han har mere end nogen anden svajet som et Siv imellem Partiernes«, skrev en Venstre-modstander om ham, ¹⁶ og i 1887 blev han slået af J. L. Hansen i Esbjergkredsen.

Ved et suppleringsvalg i 1887 kom derefter Hans Emil Bluhme ind i tinget, vel den bedst kendte af Esbjergkredsens repræsentanter. Hans Emil Bluhme var født i Store Heddinge d. 31. marts 1833, søn af konseilspræsident, udenrigsminister C. A. Bluhme. ¹⁷ Han fik en uddannelse som søkadet, gjorde tjeneste i flåden hvor han i 1852 blev løjtnant. Han deltog i

*Hans Emil Bluhme.
Kredsens folketings-
mand 1887-1909.
Trods megen mod-
stand i sin
funktionstid bevarede
han et godt forhold til
kredsen efter sin
afgang. Han døde i
1926, 93 år gammel.*

en række togter til udlandet og var i nogle år i fransk tjene-
ste. I 1863-64 deltog han i en ekspedition til Grønland hvor-
om han året efter udgav en bog »Fra et ophold i Grønland«. Hans litterære lyster viste sig også i at han var medudgiver af og redaktør for forskellige tidsskrifter.

I 1868 tog han sin afsked fra flåden med rang som kap-
tajn, i 1902 fik han tillagt ærestitlen kommandør.

Bluhme blev gift i 1866 og blev ved sit ægteskab godsejer til Nørlund og Thorstedlund i Midtjylland. Han tog aktivt del i landbruget og opnåede en række tillidshverv i landbo-
organisationer og var fra 1880-89 medlem af Ålborg amtsråd. Af fødsel og fra sit miljø måtte Bluhme være Højremand og hans politiske karriere begyndte da også dér - men med tre

nederlag til følge i Horsenskredsen. Fra 1884-87 var han valgt i Randers som modstander af Estrup og i Esbjerg blev han valgt som Venstremand. Han fulgte Hørups mere radikale linje i 1890 og tilsluttede sig senere Venstrereformpartiet. Bluhme var ikke nogen stor politiker, men i kraft af sit mangeårige medlemskab af tinget var han medlem af en række vigtige udvalg, f.eks. jernbanekommissionen af 1898, og fra 1904-09 var han folketingets 2. viceformand. Han var stærkt interesseret i fredsarbejdet og var i en årrække aktiv inden for Dansk Fredsforening. For Esbjerg havn og by var han en utrættelig fortaler og om hans indsats for byens status som købstad er der fortalt andensteds.¹⁸

Hans afløser, Marius Nielsen Slebsager, var født i Fåborg 1874 og tog lærereksamen 1896. I 1900 oprettede han en privat realskole i Vejen som han bestyrede til 1914. Han gik tidligt ind i politik og havde flere tillidsposter i Venstre, fra 1910 var han medejer og medudgiver af Esbjerg Avis.

Han repræsenterede valgkredsen fra 1909 til 1918, og efter valgreformen valgtes han i den nye Guldagerkreds til han nedlagde sit mandat i 1932. Fra 1920-24 var han trafikminister og gennemførte i dette embede loven om den kommende Lillebæltsbro, fra 1926-28 var han handelsminister. Han havde udover sine mange politiske hverv også store erhvervsinteresser som han varetog efter sin udtræden af politik. Han døde i 1962.

Valgkamp

Om valgkamp var der næppe tale i de første år, enkelte spørgsmål blev måske stillet ved valghandlingen men offentlige valgmøder holdtes ikke. Det synes efter aviserne at dømme, som om de første valgmøder blev holdt i 1865 hvor der forud for valget til Rigsrådets folketing blev holdt to møder.¹⁹ I 1869 var der møder, herunder »prøvevalg« i Strandby kro,²⁰ men ellers er det først senere at møder før valget omtales. I 1876 refererer Varde Avis kun et enkelt på Korskroen,²¹

og ved enkelte valg endnu i 80'erne afholdtes ingen offentlige møder. Fra 1887 hvor Bluhme bliver valgt, kommer der gang i valgmøderne rundt om i sognene, oftest med begge eller alle kandidaterne som deltagere. I 1892 og 1895 afholder Bluhme 8 møder,²² i 1903 taler Bluhme ved ti møder, hans modkandidat, J. P. Sundbo, er med ved de sidste møder. Mærkeligt nok tager han sig tid til at føre valgkamp på Bornholm forinden hvor hans tidligere medarbejder C. N. Hauge er nyopstillet.²³ 1906 holder kandidaterne 14 møder og da Slebsager opstilles i 1909 arrangeres mere end femogtyve møder. Ved møderne i sognene er der almindeligvis god tilslutning med 100-200 deltagere, og ved valgene efter 1900 samlede valgmøderne i Esbjerg mellem 1000 og 1500 tilhørere. En væsentlig grund til de få valgmøder i de første år var den svage partiorganisation. Kilderne til vælgerforeningernes historie er desværre få og usikre.²⁴ Det ser ud til at den første venstrevælgerforening for Ribe amts 1. og 2. kreds oprettes i 1868. Initiativtagerne var tidligere folketingsmand, landstingsmand J. M. Bollerup Andersen, Ølgod, der døde samme år, og pastor J. N. L. Schjørring, Hodde, der selv havde forsøgt at opnå valg i 1865. I 1869 deles foreningen så 2. kreds får sin egen. Først senere dannes en forening i Esbjerg, dens protokol er dog først bevaret fra 1892. En Højreforening kendes fra 1887,²⁵ den ophæves i 1893 men reorganiseres året efter under navnet Den konservative Forening for Ribe amts 2. folketingskreds Esbjerg.²⁶ Socialdemokratiet får først sin slagkraft senere, partiafdelingen i Esbjerg er fra 1890²⁷ og fra 1894 er partiet repræsenteret i sognerådet for Jerne-Skads. Også pressen er svagt udbygget; Varde Avis (Ribe amtstidende) var oprettet i 1854 og refererede også valgene i Esbjergkredsen. Først i 1889 fik Esbjerg sin første avis,²⁸ Esbjerg Folkeblad, og året efter oprettedes Esbjerg Avis. I 1890'erne oprettedes yderligere et par venstreblade, men den dominerende var Esbjerg Avis. I 1898 begyndte udgivelsen af arbejderbevægelsens blad »Vestjyllands Socialdemokrat«.

*Ribe amts 2. kreds**oversigt over samtlige valg 1848-1915*

Dato	Antal vælgere	Valgets art	Kandidater	Kåring	Kand. datert stem.
5/10 1848	651	grundlovg. rigsfors.	Gdr. H C. Nielsen, Årre Gdr. N. Hansen Christensen, Ansager Herredsfoged C. M. Crone, Varde Stiftsprovst J. B. Daugaard, Ribe		190 10 12 157
4/12 1849	1955	folketingsvalg	Embedsmand, dr. phil. C. M. Poulsen, Kbh.	K	
4/8 1852	1949	folketingsvalg	Poulsen	K	
26/2 1853	1949	folketingsvalg	Professor F. E. A. Schiern, København Sognefoged J. Pedersen, Årre		335 69
27/5 1853	2010	folketingsvalg	Pastor J. S. Schade, Grimstrup Professor F. E. A. Schiern, København		159 135
17/11 1853	2010	suppleringsvalg	Proprietær Hother Hage, Stege	K	
1/12 1854		folketingsvalg	Hage Gårdejer Jens Bundesen, Sdr. Nebel		209 72
14/6 1855		folketingsvalg	Hage	K	
14/6 1858		folketingsvalg	Hage	K	
14/6 1861	2261	folketingsvalg	Kaptajn S. Ankjær, København	K	
5/3 1864		Rigsråd. folket.	Proprietær J. H. Jespersen, Endrupholm Major S. Ankjær		
7/6 1864		folketingsvalg	Jespersen	K	
30/5 1865		Rigsråd. folket.	Jespersen Pastor J. N. L. Schørring, Hodde		119 49
4/6 1866		folketingsvalg	Jespersen	K	
12/10 1866		folketingsvalg	Gdr. E. E. Rosenørn, København Jespersen	K	
22/9 1869	2401	folketingsvalg	Lærer J. C. Fjord, Holmsland Konsul J. K. Bork, Nordby Lærer K. Højmark, Stavtrup		160 132 96
20/9 1872	2541	folketingsvalg	Fjord Bork Købm. J. P. Schmidt, Hjerting		293 277 139
14/11 1873	2699	folketingsvalg	Fjord Gdr. Therkel Nielsen, Jerne		397 372

Dato	Antal vælgere	Valgets art	Kandidater	Kåring	Kandi- daterne stem.tal
25/4 1876	2768	folketingsvalg	Lærer A. Hviid, Odder Fjord		750 225
3/1 1879	2938	folketingsvalg	Hviid Gæstgiver H. Wulff-Petersen, Esbjerg		714 266
24/5 1881	2936	folketingsvalg	Hviid Kaptajnløjtn. O. C. Hammer, København		855 359
26/7 1881	2936	folketingsvalg	Hviid Professor H. V. Styhr, København		1026 245
25/6 1884	2911	folketingsvalg	Hviid	K	
28/1 1887	3126	folketingsvalg	Sagfører J. L. Hansen, Kolding Hviid Møller K. J. Kjeldsen, Allerup		868 706 236
4/9 1887	3249	suppleringsvalg	Godsejer H. E. Bluhme, Nørlund Engmester P. Kr. Thomsen, Hjerting		675 346
1/1 1890	3312	folketingsvalg	Bluhme Thomsen Møller K. J. Kjeldsen		945 356 209
20/4 1892	3591	folketingsvalg	Bluhme Redaktør Oluf Jørgensen, Skanderborg		953 597
9/4 1895	3933	folketingsvalg	Bluhme Gårdejer Lars Mose, Årre		1113 492
5/4 1898	4981	folketingsvalg	Bluhme	K	
3/4 1901	4949	folketingsvalg	Bluhme	u. afst.	
16/6 1903	5190	folketingsvalg	Bluhme Redaktør J. P. Sundbo, Esbjerg		2174 923
29/5 1906	5729	folketingsvalg	Bluhme Sundbo		2068 1495
25/5 1909	6079	folketingsvalg	Skolebestyrer M. N. Slesbager, Vejen Sundbo Gdr. Bertel Strebøl, Ansager		2200 1776 314
25/10 1910	6315	folketingsvalg	Slesbager Sundbo		2735 2036
20/5 1913	6807	folketingsvalg	Slesbager Sundbo		2704 2143
7/5 1915	6907	bekræftelsesv.	Slesbager	u. afst.	

Stedsbetegnelsen og stemmetallene er fra valgbogen, erhvervsbetegnelsen dels fra valgbogen, dels efter Elberling: Rigsdagens medlemmer.

De enkelte valg

De første valg foregår stiltfærdigt og uden større dramatik. I 1853 er der valg d. 26/2 og d. 27/5 - begge gange på grund af vanskelighederne med at få godkendt den tronfølgerlov der baner vejen for det »glücksborgske kongehus«. Ved majvalget er der fem kandidater hvoraf professor Schiern udråbes til rigsdagsmand. Der forlanges imidlertid »navnlig afstemning« og her får pastor Schade 159 stemmer mod Schierns 135. Allerede i september samme år må Schade nedlægge mandatet på grund af sygdom og 2. november mødte vælgerskaren op igen, men fik den besked af valgbestyrelsen at der ingen kandidat var tilmeldt. Før forsamlingen kunne drøfte denne situation nedlagde pastor P. C. Münster, Fåborg, protest mod valget, fordi »Underretningen ikke var ankommen saa betids dertil, at Valget kunde bekendtgjøres ved tvende Kirkestævner . . .«. Valget blev derefter aflyst og den 17. november måtte vælgerne af sted for fjerde gang i samme kalenderår. Ved valget blev herredsfoged Hother Hage valgt. Hage selv var ikke til stede og heller ikke i 1854 kunne han fremstille sig, begge gange blev dog »behørig Lægeattest fremvist«.

I 1861 valgte Hage at lade sig opstille i Stege-kredsen, men forinden tog han afsked med vælgerne ved at udgive et skrift: Til Vælgerne i Ribe Amts 2. Valgkreds, en omstændelig pjece der kritiserede regeringens slesvigske politik, men egentlig ikke udover titelen specielt var rettet til vælgerne i Ribe amt. Derefter valgtes Stephan Ankjær der på valgdagen »fremsatte for Vælgerne sine Anskuelser betræffende enkelte af de mest brændende Spørgsmål og blev enterpelleret (sic) angaaende Bondevennerne, deres Anskuelser og Færd«.

I 1864 var hovedemnet naturligvis Slesvig, som kammerråd J. H. Jespersen, Endrupholm, »lignede ved et levende Lem (en Arm paa Danmark, der ej kunde af rives uden Blod)«.

I 1869 var der hård kamp både forud for og under valget. Venstrekredse opstillede lærer K. Højmark, Stavstrup ved År-

hus, og Varde Avis gik varmt ind for hans kandidatur.²⁹ En lokal konkurrent var imidlertid dukket op nemlig konsul Jens K. Bork, Fanø, som erklærede sig for tilhænger af Det nationale Venstre, mens lærer C. I. Fjord fra Holmsland var de konservatives kandidat. Et af emnerne for møderne forud og spørgsmålene på valgdagen var den foreslåede tværbane, jernbanen der skulle forbinde Vamdrup med Esbjerg. Der var i venstrekredse megen bitterhed over Fjords valgtale hvori han efter venstremænds mening havde betragtet Venstre og Grundtvigianere som identiske begreber.

Fjord vandt valget med 21 stemmer mere end Bork. Der blev nedlagt protest mod valget fra de to taberes side, idet de hævdede at valgbestyrelsesmedlemmet fra Bryndum-Vester Nebel ikke var udpeget efter forskrifterne, men protesten blev afvist.

Samme dag var der sket en stranding på Fanø, hvad der betød at en del mænd måtte deltage i bjærgningsarbejde. Ifølge Varde Avis³⁰ betød dette at Bork mistede ca. 50 stemmer og derfor tabte valget. Hvorvidt denne antagelse er rigtig kan ikke afgøres, men det er i hvert fald påfaldende at af Nordbys 328 vælgere afgav kun 34 deres stemme, den laveste valgdeltagelse overhovedet i Nordby. Fanø stemte for Bork, Jerne-Skads og Alslev-Hostrup for Højmark; Fjords sejr blev grundlagt i de øvrige sogne.

I 1872 stillede Bork sig igen mod Fjord og igen vandt Fjord knebent - med kun 16 stemmer. Ved dette valg optræder for første gang navnet Esbjerg i valgbogen, blandt Borks stillere er to borgere fra den nye by. De følgende år markerer Esbjerg sig stærkere, allerede i 1873 optræder bl.a. Morten Spangsberg og lærer N. K. Langvad på stillerlisten for henholdsvis Fjord og gårdejer Th. Nielsen, Andrup.

I 1876 faldt Fjord for den nye kandidat, lærer A. Hviid, Odder. Stemmeprocenten nåede op over 35 og diskussionen ved prøvevalgene forud var hård. Fjord tabte i alle sogne, kun på Fanø der de to foregående valg havde afvist ham fik

han flertal; af de 225 stemmer han i alt fik hentede han de 100 på Fanø. Venstrebladet i Varde frydede sig, endelig var en folkets mand valgt, de konservatives tid forbi.

Ved de efterfølgende valg forsøgte Højre at vinde kredsen tilbage bl.a. i 1881 ved opstilling af den senere kultusminister H. V. Styhr der havde været præst i Alslev 1873-77, men det lykkedes ikke. Venstre beholdt kredsen.

Ved dette valg skete i øvrigt det uheld at tribunen hvorfra valgbestyrelsen ledede valget styrtede sammen. Valgene fandt sted i Hotel Esbjergs have og den ulykkelige hotelvært blev slemt kritiseret for uheldet. I 1884 holdtes det sidste valg i Hotel Esbjerg, de følgende valg foregik på Torvet.

Valget i 1887 blev et opgør med Hviid som havde svinget mellem forskellige venstregrupper, men var endt i Hørups radikale gruppe. 800 vælgere opfordrede Bergianeren, sagfører J. L. Hansen, Kolding, til at stille sig, medens Esbjerg-borgerne samlede sig om gårdejer C. J. Kjeldsen i Allerup. Det blev Hansen der vandt, men en voldsom kritik af nogle økonomiske dispositioner i hans forretning gjorde at han trak sig tilbage allerede i august samme år.³¹

De følgende år var det de forskellige grupper af Venstre der kæmpede mod hinanden, men det lykkedes ikke at vælte Bluhme.

Allerede i 1887 havde den fløj af Venstre der kaldtes Bergianere prøvet at erobre kredsen, men engmester P. Kr. Thomsen, Hjerting, kunne hverken da eller i 1890 true Bluhme. I 1890 forsøgte engmester Thomsen endnu en gang lykken, og Højre prøvede en sidste gang at gøre sig gældende med gårdejer C. J. Kjeldsen. Han fik dog kun 209 stemmer, Fanø viste sin konservative side ved alene at give ham 110 stemmer.

I 1892 besluttede Det forhandlende Venstre der stod bag det nye dagblad Esbjerg Avis at gøre en ny indsats. I en skarp udtalelse hedder det at alle var »enige om ikke mere at støtte kaptajn Bluhme, dels fordi denne ikke i nogen retning havde

Det er som Du vel ved,
 blandt vore Heringsfæller
 Enkeltskildethed med
 Bluhme. Thomsen
 Hverken vil endmæltede
 sig stille, hvis han kan
 faa en nogenlunde anseelse
 af Opfordring!

Engmester Thomsen der var kandidat i 1887 og 1890 blev opfordret til at stille sig igen i 1892, som det fremgår af dette brev fra Gregers P. Gregersen. Gjesing, til gårdejer Søren Pedersen i Måde. Gruppen omkring Thomsen holdt møde i Hjerting inden opstillingen fandt sted, men der har åbenbart ikke været tilslutning nok - i hvert fald blev Thomsen ikke opstillet. Gregers P. Gregersen var medlem af landstinget fra 1918 til sin død i oktober 1932.

opfyldt de forventninger man nærede til ham, dels fordi han ved sine svingninger havde bragt forvirring og uklarhed hos vælgerne . . .³² Det var dog snarere Bluhmes radikale linje vælgerforeningen var imod, og det fremgår af Esbjerg Avis' kampagne mod ham at Bluhme ikke »er forhandlingens mand« - han er »radikalist, tiljublet af socialisterne«, og han har bl.a. stemt for en hædersbevilling til Georg Brandes på 2.000 kr.³³

Modstanderne opstillede redaktør Oluf Jørgensen, Skanderborg. Han var 40 år, født i Sønderjylland men opvokset i Vestjylland, og fra 1876 redaktør af Skanderborg Amts-Avis der talte Det forhandlende Venstres sag. I Esbjerg by fik Jør-

gensen 331 stemmer mod Bluhmes 257 men i landdistrikterne var Bluhme stærkest og vandt valget med 953 stemmer mod 597.

I 1895 opstillede en kreds af landmænd og forhandlende Venstrefolk fra Esbjerg den kendte andelsbonde Lars Mose fra Årre, men forsøget på at vinde kredsen mislykkedes totalt. I Esbjerg fik Bluhme 312 stemmer mod 169, og kun i Årre og Nordby fik Lars Mose flere stemmer end Bluhme.

Derefter blev Bluhme som nævnt kåret ved de næste valg og først i 1903 dukkede en ny modstander op - Socialdemokratiet ved J. P. Sundbo.

Socialdemokratiet i Esbjerg blev stiftet i 1890 på initiativ af lokale fagforeningsfolk.³⁴ Det kneb med at få organisationen gjort slagkraftig, medlemstallet steg fra omkring tres til et par hundrede men dalede igen, og de første seks år havde foreningen seks formænd. I 1898 oprettedes Vestjyllands Socialdemokrat og dermed fik partiet mulighed for at få langt større kredse i tale end før, og med redaktør Sundbo fik man en agitator og en leder af usædvanligt format. Fra nu af fik partiet indflydelse i byen og på egnen.

Allerede i 1897 havde der været tanker fremme om at partiet skulle opstille en kandidat i kredsen³⁵ men tanken blev ikke realiseret. Der eksisterede som bekendt en aftale mellem Venstre og Socialdemokratiet om at de to partier anså kampen mod Højre for det vigtigste politiske mål, og at de to partier derfor ikke almindeligvis skulle opstille kandidater mod hinanden. Esbjergafdelingen af Socialdemokratiet vedtog i 1898 en principbeslutning om at der ved næste valg skulle opstilles en kandidat,³⁶ vistnok fordi der var begrundet håb om at Bluhme ville trække sig tilbage. Denne var ved kåringen i 1898 fyldt 65 år og led af en voksende tunghørhed. Imidlertid noteres det i 1900 at »opstilling af egen kandidat henlægges, da der for tiden ingen udsigt var til at kaptein Bluhme ville trække sig tilbage, og da der endnu var en alliance mellem Venstre og Socialdemokratiet». ³⁷ Først i 1903

opstilledes Sundbo første gang, og hans slagkraftige agitation og Socialdemokratiets voksende tilslutning gjorde det nødvendigt for Venstre at overveje om Bluhme var den rigtige mand i denne kamp. Der var ikke større enighed hos Venstre om Bluhme. Esbjerg Avis omtalte ham ofte kritisk og også nedladende, som f. eks. »For øvrigt talte hr. Bluhme som sædvanlig med så svag stemme, at det kun var muligt at høre ganske enkelte sætninger . . .«. ³⁸ Ganske vist blev han på generalforsamlingen i 1901 enstemmigt genopstillet men »det vedtoges dog samtidig at udtale, at man ville sætte megen

Valgprotokollen foretog næsten for hver
lukket af Kredens Udstemningsskræder
for sig en fornyet optælling af Røstnumrene
af næstlige i Valgkredsen afprøvede Udstemningen
og sammenlignede næsten alle som gyldige den
kendte Udstemning.

Sammenligningen var så resultat, at
den var afgjort:

i Esbjerg	for	nej	hoppede	Tilsum
	2155	- 443	- 52	- 2650
i Jern	304	- 39	- 7	- 380

Tilsummen 2459 - 482 - 59 - 3000
hvilket besvar blev afgjort for de tilstede.
Udstemte.

Udsnit af valgprotokollen for 15. december 1916 med resultatet af folkeafstemningen om salg af De vestindiske Øer. Som det ses var der stort flertal for at afstå øerne.

pris på, om folketingsmanden noget oftere end hidtil måtte finde anledning til at samles med sine vælgere». ³⁹

I 1903 spørger bestyrelsen Bluhme om han »agter at stille op ved næste folketingsvalg«. ⁴⁰ Det bekræfter han overfor bestyrelsen og han bliver genopstillet. I 1906 anføres ingen diskussion i partiets protokol, men da den ukuelige Bluhme i 1908 - nu 75 år gammel - stadig ønsker genopstilling, tager diskussionen fart. I vælgerforeningen føres en voldsom debat for og imod Bluhme og der må både en ekstra generalforsamling og en væltet bestyrelse der atter bliver genvalgt til, før et flertal får gennemført valget af den ny kandidat, realskolebestyrer M. N. Slesbager. ⁴¹

At diskussionen om kandidaten i århundredets begyndelse var så alvorlig skyldtes ikke alene Bluhmes person, men også at der stadig eksisterede to venstreorganisationer i Esbjerg, dels Esbjerg Venstreforening der repræsenterede den oprindelige fløj omkring Det forhandlende Venstre og hvis organ var Esbjerg Avis, dels Venstrevælgerforeningen der var en udløber af Venstrereformpartiet, og som udgav Esbjerg Dagblad indtil 1905. De to Venstreforeninger opstillede Bluhme i fællesskab - han var dog bedre end en socialist - men Venstrevælgerforeningen var mere tilfreds med Bluhme end Esbjerg Venstreforening. Forskellen mellem foreningerne var i øvrigt ikke større end at sagfører H. Nonboe var næstformand i den ene forening 1900-1902 og i 1903 formand for den anden. Der blev da også gjort talrige forsøg på at slutte de to foreninger sammen men alle forgæves, ⁴² først Venstres endelige sprængning i 1905 løste situationen.

Det radikale Venstre der var dannet i 1905 stillede ikke op i 1906. De ledende radikale, lærer Osvald Hansen og papirhandler Chr. Tobiesen, begge fra Esbjerg, var stillere for Sundbo. I 1909 opstillede partiet for sig selv med gårdejer Bertel Strebøl, Lund, som kandidat. Han var tidligere medlem af Venstrereformpartiet og blev uvenligt modtaget af Esbjerg Avis, ⁴³ medens Sundbo i Vestjyllands Socialdemokrat

var mere venlig, især på grund af deres fælles modstand mod militærpolitikken.⁴⁴ I alt opnåede han kun godt 7% af stemmerne og kunne således hverken true Bluhme eller Sundbo. Det var arbejderbevægelsens og Sundbos kamp mod Venstre der var det dominerende træk ved valgene indtil grundloven af 1915.

Sundbos andel af stemmerne i procent:

Tabel 5

	i hele kredsen	Fanø
1903	29,0	21,5
1906	41,2	41,1
1909	41,1	27,2
1910	42,4	31,5
1913	42,5	27,6

Det lykkedes ikke Sundbo at nå højere end godt 42% af stemmerne. Størst var skuffelsen hos socialdemokraterne måske i 1909 hvor Slebsager overtog kredsen, og hvor der syntes at være en chance for at splitte Venstre, fordi Strebøl opstillede. Det er ikke muligt af materialet at se,⁴⁵ hvor stærkt - eller svagt - Sundbo stod inden for Esbjerg men optællingen på Fanø viser at han bortset fra 1906 lå betydeligt under gennemsnittet i kredsen. Esbjerg fulgte Sundbo men det kneb at vinde fodfæste i landkommunerne. En gennemgang af Vestjyllands Socialdemokrat viser at Sundbo gennem en stærk mødeindsats gjorde meget for at etablere partiet i sognene, men flertallet var og blev Venstres.

Sundbos stillere efter erhverv.

Tabel 6

Husmænd	Tjenestemænd		Selvst. næringsdrivende				Arbejdere	Andre
heraf (gårdejere)	i alt	heraf lærere	i alt	handl.	håndv.	fisk.		
1903 .. 2 (0)	4	2	13	4	6	3	5	1
1906 .. 3 (0)	6	4	13	3	7	3	2	1
1909 .. 13 (3)	5	3	6	1	4	1	1	-
1910 .. 11 (2)	4	2	9	2	3	1	1	-
1913 .. 10 (1)	5	3	8	1	4	2	2	-
39	24	14	49	11	24	10	11	2

Ved opstillingen til valgene lagde Socialdemokratiet vægt på at få en bred repræsentation blandt stillerne. Af stillerlisterne ses at kun i 1903 var der forholdsvis mange arbejdere med - 5 af listens 25. Ved valgene i 1903 og 1906 var 14 af stillerne uden for Esbjerg; i 1903 kun fra den nærmeste omegn: Hjerding, Fanø, Skads. I 1906 var Tjæreborg, Starup og Ansager hver repræsenteret med en stiller, men ved valgene i 1909, 1910 og 1913 var den overvejende del af stillerne uden for Esbjerg og der var lagt vægt på de fjernere liggende sogne.

Valgdeltagelsen

I tabel 7 og tabel 8 er udvalgt nogle sogne med forskellig afstand til valgstedet. Delingen i to tabeller skyldes at Esbjerg i 1894 udskilles af Jerne-Skads og gøres til et selvstændigt sogn. Derfor slutter Jerne-Skads i 1892 med et vælgertal på 965, mens der i 1895 er 270 vælgere i sognet.

Jerne-Skads lå nærmest valgstedet og i tabel 7 ses at sognet kun i få tilfælde ligger under landsgennemsnittet, men ofte højere, f. eks. i 1876, og i 1881 mere end 11% over. Kredsens stemmeprocent ligger som helhed i hele perioden derimod betydeligt under landsgennemsnittet.

Ansager lå længst borte, ca. 35 km og på vej til valgstedet måtte vælgerne derfra passere gennem 1. kreds Varde. Ved de første valg i 1869 og 1872 har kun fem og fire vælgere taget turen, lidt bedre er det i 1873, hvor 12,4% afgiver deres stemme. Ved dette valg havde Ribe amt den laveste vælgerdeltagelse i hele landet, en bundrekord amtet også havde i 1865.⁴⁶ Fra midten af 1870'erne når Ansager trods afstanden op over kredsens gennemsnit indtil 1890, hvor der atter er en svagere valgdeltagelse. Muligvis har åbningen af den vestjyske længdebane i 1875 spillet ind; der var forholdsvis kort til jernbanestationen i Ølgod. Stemmemprocenten stiger i 1903 og de følgende valg, men er stadig med enkelte undtagelser under kredsens gennemsnit.

Sneum-Tjæreborg havde kun 10-15 km til valgstedet og fra

Tabel 7

Valgdeltagelsen i udvalgte sogne 1869-92

	Jerne-Skads			Sneum-Tjæreborg			Ansager			Årre			Hele kredsen	Lands-gen.sn.
	ant. væl.	afg. st.	i %	ant. væl.	afg. st.	i %	ant. væl.	afg. st.	i %	ant. væl.	afg. st.	i %		
1869	236	72	30,5	236	38	16,1	202	5	2,5	74	20	27,0	16,2	30,2
1872	281	117	41,9	206	37	17,9	199	4	2,0	76	27	35,5	27,9	40,4
1873	290	148	51,1	212	51	24,5	210	26	12,4	78	20	25,6	28,5	51,7
1876	368	220	59,8	199	63	31,6	217	67	30,9	90	23	25,6	35,2	48,6
1879	486	245	52,4	201	92	45,7	234	86	36,8	90	19	21,1	33,4	47,2
1881	456	271	59,4	214	120	56,0	240	104	43,3	99	15	15,2	41,3	47,8
1881 ¹	456	287	62,9	214	124	57,9	240	117	48,8	99	21	21,2	43,3	55,6
1887	558	387	69,3	277	186	67,2	248	154	62,1	92	64	69,6	57,9	69,6
1890	635	398	62,7	259	132	50,9	278	105	37,8	100	45	45,0	45,6	66,3
1892	965	598	62,0	246	126	51,2	258	89	34,5	96	36	37,5	43,2	63,8

1. Kåringsvalg.

Kilde: A. Hviid: All- folketingsvalg.

Valgdeltagelsen i udvalgte sogne 1895-1913

Tabel 8

	Jerne-Skads			Sneum-Tjæreborg			Ansager			Årre			Esbjerg ¹			Hele kredsen	Lands-gen.sn.
	ant. væl.	afg. st.	i %	ant. væl.	afg. st.	i %	ant. væl.	afg. st.	i %	ant. væl.	afg. st.	i %	ant. væl.	afg. st.	i %		
1895	270	151	55,9	272	125	45,6	269	88	32,7	103	54	52,4	953	481	50,5	40,8	57,1
1903 ²	371	267	72,0	245	153	62,4	326	197	60,4	106	67	63,2	2044	1345	65,8	61,1	57,5
1906	437	340	77,8	268	173	64,6	369	207	56,1	111	59	53,1	2338	1678	71,8	63,3	69,7
1909	507	378	74,6	285	197	69,1	395	267	67,6	103	75	72,8	2610	2049	78,5	71,0	71,1
1910	562	426	75,8	298	206	69,1	413	317	76,6	115	82	71,3	2686	2165	80,6	75,9	74,8
1913	629	491	78,0	287	220	76,7	430	310	72,1	103	73	70,9	3013	2376	78,9	74,1	75,0

1. Købstad fra 1899.

2. 1898 og 1901 er der ingen afstemning.

Kilde: Stat. Medd.

1874 var der jernbanestation i Tjæreborg. Også her sker en stigning fra 1876 og generelt ligger sognet over kredsens gennemsnit helt til 1909.

Årre sogn havde en afstand på ca. 20 km og fik ikke del i nogen jernbaneforbindelse. Der sker heller ingen ændring i midten af 70'erne, men til gengæld imponerer Årre ved høje stemmeprocenter 1869-73. Fra 1887 til 1913 har Årre høj valgdeltagelse og overstiger Ansagers ved seks af de ni valg. Selv om Ansager således samlet for hele perioden har den laveste valgdeltagelse er forskellen til Årre meget lille - gennemsnitlig 1869-92 henholdsvis 31,1 og 32,3 - og 1895-1913 60,9 og 63,9. Jerne-Skads har klart den højeste stemmeprocent efterfulgt af Tjæreborg, men efter 1895 er forskellen mellem sognene ikke så udpræget som i perioden 1869-92. Selv om det bekræftes at afstand til valgstedet er en faktor for stemmeafgivningen er billedet ikke ganske entydigt; både Ansager efter 1876 og Årre fra 1869 har forholdsvis høje procenter. I perioden 1895-1913 (tabel 8) ses det, at Esbjerg ved de tre første valg har lavere stemmeprocent end Jerne-Skads og i 1895 mindre end Årre.

En samlet undersøgelse for hele Danmark over forskellen mellem stemmeprocent i valgstedskommunen og ikke-valgstedskommuner 1906 og 1909⁴⁷ sammenlignet med resultaterne i Esbjergkredsen giver følgende resultat:

	Hele landet			
	valgstedskom.	ikke-valgstedskom.	Esbjerg by	Hele kredsen
1906	76,2	67,8	71,8	57,5
1909	77,6	68,8	78,5	65,3

Trods de påviste usikkerhedsmomenter synes hovedindtrykket således at være en klar overvægt for valgstedskommunen. Imidlertid viser tabellerne de tidligere nævnte udsving, og endelig må det tages i betragtning at valgdeltagelsen generelt er højere i købstæderne end på landet. I Esbjerg gælder det yderligere at kampen mellem Sundbo og Bluhme måtte bety-

de en stærkere valginteresse, især efter byrådsvalget i 1905 hvor socialdemokraterne erobrede flertallet i Esbjerg byråd.

Tabel 9

Valgdeltagelsen på Fanø 1869-92

Valgår	Nordby			Sønderho			Hele Fanø		
	ant. væl.	afg. st.	i %	ant. væl.	afg. st.	i %	ant. væl.	afg. st.	i %
1869	328	34	10,2	178	43	24,1	506	77	15,2
1872	342	139	40,6	186	52	27,9	528	191	36,2
1873	409	98	23,9	185	20	10,8	594	118	19,9
1876	394	131	33,2	174	13	7,5	568	144	24,8
1879	402	69	17,1	174	3	1,7	576	72	12,5
1881	400	192	48,0	177	32	18,0	577	224	38,8
1881	400	91	22,7	177	13	7,3	577	104	18,0
1884 ¹⁾									
1887	427	123	28,8	177	10	5,6	604	133	22,0
1890	442	137	30,9	188	14	7,4	630	151	23,9
1892	440	95	21,5	183	27	14,7	623	122	19,6

1) Kåringsvalg.

Kilde: A. Hviid: Alle folketingsvalg.

Valgdeltagelsen på Fanø er meget svingende. På intet tidspunkt kommer stemmeprocenten op på kredsens gennemsnit, og bortset fra ganske få valg er Fanøs valgdeltagelse lavere end f. eks. Ansagers og Årres trods den lettere forbindelse fra Fanø til Strandby eller Esbjerg. Den lave deltagelse på Fanø kan hænge sammen med fraværet af søfolk, men den laveste procent overhovedet - 12,5 - sker ved valget i 1879 der fandt sted den 3. januar, et tidspunkt hvor søfolkene ofte var hjemme. Efter 1901 gives der lejlighed til at stemme på Fanø og derved får Nordby og Sønderho som de eneste sogne eget valgsted. Tallene fra 1903-13 (tabel 10) viser en markant stigning i forhold til 1880'erne og 90'erne men stadig langt under kredsens gennemsnit - 12-27% lavere - og langt under f. eks. Ansager og Årre sogne. Også tallene fra Fanø bekræfter således at afstandskriteriet ikke entydigt har været afgørende for valgdeltagelsen; sønderhoningerne har været de slø-

*Stemmeprocent Fanø 1903-1913**Tabel 10*

	ant. væl.	afg. st.	i %	Hele kredsen
1903	607	234	38,6	61,1
1906	608	215	35,4	63,3
1909	563	266	47,2	71,0
1910	574	337	58,7	75,9
1913	564	352	62,4	74,1

Kilde: Stat. Medd.

jeste til at stemme, i 1879 stemte mindre end 2% af vælgerne.

I 1869 er som tidligere nævnt en stranding sandsynligvis skyld i en svigtende stemmeafgivning i Nordby, men ellers er 1869 og 1872 år med god valgdeltagelse; disse år opstilles konsul Bork fra Fanø som kandidat hvad der kan forklare denne interesse. I 1873 er gårdejer Th. Nielsen, Jerne, opstillet og stemmeprocenten stiger til 51,1 i Jerne-Skads, men i 1879 hvor den lokale Wulff-Petersen er opstillet falder valgdeltagelsen i Jerne-Skads. I 1887 opstiller K. J. Kjeldsen, Allerup, men valgdeltagelsen i Tjæreborg er procentvis ikke steget så meget som i Ansager eller Årre, og i 1870 hvor Kjeldsen atter opstilles er valgdeltagelsen lavere end ved de foregående tre valg.

Lars Mose fra Årre opstiller i 1895 og sognet har en meget høj stemmeprocent - 52,4% - men trods alt ikke så høj som i 1887 eller ved de næstfølgende valg efter 1903. Det synes altså i nogen grad at være af betydning at en lokal person er opstillet, men ikke nogen afgørende faktor.

Ved de to valg i 1881 er valgdeltagelsen ret høj i forhold til de foregående valg, især ved det første, bortset fra Årre sogn. Usædvanlig høj er den i 1887, markant højere end ved det efterfølgende valg, Fanø undtaget. Ved de to valg i 1881 var der kamp med Højrekandidater, i 1887 var der tale om en ny kandidat som en gruppe vælgere ønskede valgt. Ved andre lejligheder har en ny kandidat ikke haft denne betydning, f. eks. hverken i 1869 eller 1876. De tre kampvalg mel-

lem Bluhme og Bergianerne eller Det forhandlende Venstre i 1890, 92 og 95 markeres ikke i stemmeprocenten.

Det synes således som om hverken afstanden til valgstedet, opstilling af en lokal kandidat eller en ny kandidat i kredsen er af afgørende betydning for valgdeltagelsen, omend de hver for sig og sammen kan spille ind. Heller ikke stikprøver

Tabel 11

Stemmeprocent ved valgene 1849-1913¹

	Hele landet	Ribe amt	Esbj. kreds
1853	40,4	28,8	20,7
1853	25,4	13,4	14,6
1869	30,2	20,9	16,2
1872	40,4	34,0	27,9
1873	51,7	36,9	28,5
1876	48,6	39,8	35,2
1879	47,2	41,9	33,4
1881	47,8	47,7	41,3
1881 ²	55,6	43,3	43,3
1887	69,6	59,1	57,9
1890	66,3	52,9	45,6
1892	63,8	40,0	43,2
1895	59,9	42,9	40,8
1903	63,9	55,9	61,1
1906	69,7	62,3	63,3
1909	71,1	66,2	71,0
1910	74,8	64,9	75,9
1913	75,0	62,8	74,1

1 Kåringsvalg undtaget.

Kilde: Nordengård: Valgene til rigsdagen.

2. Kun skr. afstemning i 2. kreds.

blandt stillerlistens fordeling på sogne synes at vise sammenfald mellem sognenes stemmeprocenter. Sammenlignes derimod Esbjergkredsens stemmeprocent med landsgennemsnittet ses det at stigende eller faldende valgdeltagelse følges ad ved samtlige valg fra 1869-1913, bortset fra valget i 1876 hvor landets gennemsnit er lavere end i 1873, medens det i Esbjergkredsen er steget. Ved enkelte valg er stigning eller fald små, men helhedsindtrykket er at valgdeltagelsen har været afhængig af det politiske klima i landet som helhed

mere end af lokale forhold. Dette bekræftes af at hverken vigtige lokale begivenheder som loven om Esbjerg havn eller tværbanens/længdebanens vedtagelse i 1869, eller havneudvidelsen i Esbjerg efter århundredskiftet påvirker stemmeprocenten. På intet tidspunkt når Ribe amt op over og kun i 1887 op på landsgennemsnittet, og Esbjergkredsen når kun én gang, i 1910, op over gennemsnittet, og da er loven om udvidelsen af Esbjerg havn færdig fra rigsdagens side.

Afslutning

Efter grundloven i 1915 blev antallet af mandater i folketinget forøget til 140, og Esbjergkredsen var en af de kredse der blev delt. Esbjerg by blev stort set identisk med den nye kreds, og landdistrikterne blev lagt til den nyoprettede Guldagerkreds. Lige så sikkert som Sundbo blev valgt i Esbjerg sad Slebsager på Venstres mandat i Guldager, og disse positioner har de to partier fastholdt lige siden.

Den gamle Esbjergkreds' historie slutter i 1915 med delingen, men ved indførelsen af forholdstalsvalg i 1920 ophæves i virkeligheden alle de gamle valgkredse. Fra at være enkeltmands-valgkredse blev de ændret til kun at være opstillingskredse inden for amtet der er blevet den virkelige valgkreds.

KILDER OG LITTERATUR

Mindre betydende litteratur er kun anført under Henvisninger.

Valgbog for Ribe amt 2. kreds. Esbjerg rådhusarkiv.

Forhandlingsprotokol for Esbjerg Venstreforening. Byhistorisk Arkiv, Esbjerg.

Forhandlingsprotokol for Socialdemokratisk Forbunds Esbjergafdeling. Byhistorisk Arkiv, Esbjerg.

Valglove af 16/6 1849, 12/7 1867, 17/3 1876, 24/12 1894, 7/2 1901.

Statistiske Meddelelser vedr. div. valg.

Statistisk Tabelværk I og IX.

Varde Avis (Ribe Amtstidende).

Ribe Stiftstidende.

Esbjerg Avis.

Vestjyllands Socialdemokrat.

Folketingsvalg før og nu. Statistiske Efterretninger 1910.

Ribe amts anden kreds, i: Tiden 1913, 4. årg. nr 7.

A. Hviid: Alle folketingsvalg 1848-92. 1895.

A. Lauesgaard: Fortegnelse over rigsdagsvalgene . . . samt talerfortegnelser. 1916.

J. P. Nordengaard: Valgene til Rigsdagen gennem 100 år. 1949.

Im. Bang og V. Elberling: Rigsdagsvalgene 1895-1910. 1911.

H. Wulff: Den danske Rigsdag 1879-81. 1882.

Pennetegninger af Folkethingets Medlemmer. Af 5 og 6. 1870.

Skizzer af Folkethingets Medlemmer. Af N-n. 1863.

Den danske Rigsdag 1849-1949, bd. III. 1950.

V. Elberling: Rigsdagens medlemmer gennem 100 år. I-III, 1949-50.

NOTER OG HENVISNINGER:

1. Oplysninger om stillere, kandidater, stemmetal m.v. uden kildeangivelse er hentet fra valgbogen for kredsen.
2. Stat. Tab. I, 17.
3. Stat. Tab. II, 9.
4. Valgloven af 12/7 1867 og valgkredsordningen af 24/12 1894.
5. Lov af 12/7 1867 og af 17/3 1876.
6. Lov af 1/2 1901 § 45b.
7. Lov af 12/7 1867 § 38.
8. Lov af 1/2 1901.
9. Rigsdagstidende 1897/98, Folket. forh. sp. 4368 og Landst. forh. sp. 1724.
- 10 Stat. Efterretninger 1910, s. 30.
11. sst. s. 30.
12. Lauesgaard: Fortegnelse . . . samt Talerfortegnelser. 1916.
13. sst.
14. Skizzer af Folkethingets Medlemmer under pseudonymet N-n. Oplysningen om forfatteren er givet mig af folketingsbibliotekar, dr. phil. Kr. Hvidt.
15. Pennetegninger af Folkethingets Medlemmer, s. 31.
16. Wulff: Den danske Rigsdag, s. 170f.
17. Rigsdagens medlemmer I, s. 53.
18. Verner Bruhn: Da Esbjerg blev by, 1974.
19. Vestj. Soc. 18/4 1909.
20. Varde Avis 16/9 1869.
21. sst. 20/4 1876.
22. Esbj. Avis, de pågældende valg.
23. C. Nielsen Hauge, redaktør af Bornholms Socialdemokrat, senere folketingsmedlem og minister.

24. Lokale arkiver vedr. de første vælgerforeninger er gået tabt. For Venstre er bevaret forhandlingsprotokol fra 1898, for Socialdemokratiet fra 1890. For tiden før er der alene bygget på aviser, især Varde Avis.
25. Referat fra Konservative Klubbers Delegeretmøde de pågældende år.
26. Dybdal: Partier og erhverv 2, s. 105.
27. Forhandlingsprotokol for Esbjerg afd.
28. Alkærsig: Esbjerg II, s. 127.
29. Varde Avis 14/9 1869.
30. sst. 25/9 1869.
31. Se nærmere herom i Rigsdagens medlemmer I, s. 193 f.
32. Esbjerg Avis 23/3 1892.
33. sst.
34. Forhandlingsprotokol for 24/3 1890.
35. Socialdem. Hovedbestyrelses forhandlingsprotokol, 29/5 1897 (ABA).
36. Forhandlingsprotokol for 8/6 1898.
37. sst. 4/3 1900.
38. Esbjerg Avis 14/3 1898.
39. Venstres forhandlingsprotokol 16/1 1901.
40. sst. 24/2 og 13/3 1903.
41. sst. 1/7 og 7/7 1908. I Slebsagers privatarkiv på Rigsarkivet nævner Slebsager dog, at Bluhme allerede i 1907 havde meddelt, at han ville trække sig tilbage. I vælgerforeningens protokol findes der imidlertid ikke noget om denne beslutning.
42. Venstres forhandlingsprotokol, generalforsamlinger 1902 og 1903.
43. Esbjerg Avis f. eks. 12/5 1909.
44. Sundbos artikler herom gav anledning til nogen misstemning i Socialdemokratiets Hovedbestyrelse, se bl. a. E. Rasmussen og R. Skovmand: Det radikale Venstre, s. 99.
45. Grundmaterialet - valglister, stemmesedler m.v. - er desværre ikke bevaret lokalt eller på Landsarkivet.
46. Stat. Medd. XII, 3.
47. Stat. Medd. IV, 35.

Stud. mag. Flemming Just, Århus, bringes en hjertelig tak for hjælp med en række kontrolopslag m.v. på Statsbiblioteket i Århus.

Verner Bruhn, f. 1928, seminarielektor, cand. phil. Ansat på Esbjerg seminarium.

Har udover redaktionsarbejde skrevet artikler og bøger med emner fra Esbjerg by.

Adresse: Tulipanvej 24, 6700 Esbjerg.